

KS. WOJCIECH CICHOSZ

UNIwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

CICHOSZ@UMK.PL

ORCID: 0000-0003-0839-2179

EDUKACJA REGIONALNA W POLSKIEJ SZKOLE. ŚCIEŻKA KASZUBSKA – STUDIUM PRZYPADKU

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/TiCz.2023.030>

Streszczenie. Tradycja i kultura są spoiwem, które łączy kolejne pokolenia zamieszkujące dane terytorium. Ta prawda wyraźnie objawia się w przypadku Kaszub, regionu leżącego w północnej Polsce. Zamieszkującą go społeczność jednoczy ponadto własny język, którym posługuje się w relacjach rodzinnych, sąsiedzkich, a nawet urzędowych. Z uznaniem należy stwierdzić, że miejscowa ludność docenia fakt oficjalnego przyznania etnografii statusu języka regionalnego. Przemiany społeczno-polityczne końca XX wieku dały Kaszubom możliwość jawnego pielęgnowania tożsamości kulturowej i przyczyniły się do promocji wielowymiarowego bogactwa tego regionu. Wyrazem wspomnianych przemian jest możliwość nauczania języka kaszubskiego w szkole. Obowiązujące w polskim szkolnictwie normy prawa, jak również ustawa o mniejszościach narodowych z 2005 roku oraz Europejska karta języków regionalnych lub mniejszościowych dają młodym Kaszubom możliwość uczenia się w szkole języka kaszubskiego, własnej historii i kultury. Realizację tego pragnienia zapewniają zarówno środki finansowe przekazywane z budżetu państwa na ten cel organom prowadzącym szkoły, jak też dobrze przygotowana na etnofilologii kaszubskiej Uniwersytetu Gdańskiego kadra. Przykładem szkoły, w której z sukcesem naucza się języka kaszubskiego, jest Katolicka Szkoła Podstawowa im. św. Jana Pawła II w Gdyni. Dzieci uczą się języka podczas zajęć w budynku szkoły, poznają też kulturę, historię i specyfikę życia podczas wyjazdów terenowych. W edukację regionalną realizowaną w ramach tzw. ścieżki kaszubskiej angażują się również rodzice. Uczniowie z dumą reprezentują szkołę i region podczas oficjalnych uroczystości w placówce i poza nią.

Słowa kluczowe: Kaszuby, język kaszubski, edukacja regionalna, ścieżka kaszubska, kultura kaszubska, tożsamość kulturowa.

Abstract. *Regional Education in Polish Schools: A Case Study of the Kashubian Path.* Tradition and culture are the bonds that bind together successive generations living in a given area. This truth is clearly manifested in the case of Kashubia, a region located in the north of Poland. The region's community is also united by its own language that is used within families, among neighbors, and in official relations. It should be acknowledged that the local population appreciates the fact that the ethno-dialect has been officially granted the status of a regional language. The socio-political changes of the late 20th century gave Kashubians the opportunity to nurture their cultural identity openly and have contributed to the promotion of the multi-dimensional richness of the region. An expression of these changes is the possibility of teaching the Kashubian language at school. The legal norms in force in Polish education, together with the National Minorities Act of 2005 and the European Charter for Regional or Minority Languages, offer young Kashubians the opportunity to learn the Kashubian language, history, and culture at school. This has been made possible both by the funding provided by the state budget to the respective schools' governing bodies and by well-trained staff educated at the University of Gdansk's Kashubian ethno-philology department. An example of a school where the Kashubian language is successfully taught is the St. John Paul II Catholic Primary School in Gdynia. Children not only learn the language in the classroom, but also become familiar with the region's culture, history, and unique way of life during field trips. Parents are also involved in regional education activities carried out as part of the "Kashubian path" initiative. Students proudly represent the school and the region during official ceremonies both inside and outside their school.

Keywords: Kashubia, Kashubian language, regional education, Kashubian path, Kashubian culture, cultural identity

WPROWADZENIE

Kaszuby to region w północnej Polsce, obejmujący obszar ok. 7076 km², a jego mieszkańcy – Kaszubi – są modelową grupą społeczną pogranicza¹. Ziemie zamieszkiwane przez tę wspólnotę przez wieki były terytorium przenikania się kultury słowiańskiej i germańskiej, i wielokrotnie

¹ Por. Eugeniusz Pryczkowski, „Pochodzenie Kaszubów w świetle badań lingwistycznych i historycznych,” *Przegląd Zachodniopomorski* 3 (2017): 7–20; Eugeniusz Pryczkowski, „Discrimination Against the Kashubians,” *The Polish Review* 65, nr 2 (2019): 79–93; Eugeniusz Pryczkowski, „Historia normalizacji pisowni kaszubskiej w latach 1990–1996

w swojej historii przechodziły pod wpływ kolejnych państw. Tym niemniej społeczność kaszubska, druga pod względem identyfikacji narodowo-etnicznej, po śląskiej², zachowuje od wieków z pietyzmem podtrzymywaną tożsamość, kulturę kaszubską i swój odrębny język³. Należy podkreślić, że był on obecny w tej części terytorium od wieków, o czym świadczą podejmowane próby tłumaczenia tekstów o charakterze religijnym. Trzeba przywołać przede wszystkim przekłady Biblii, których tradycja sięga XVI w., kiedy to wybrane fragmenty tłumaczono na język kaszubski z myślą o zamieszkujących ten region ewangelikach⁴. Współczesnych przekładów Pisma Świętego dokonali Alojzy Nagel, Franciszek Grucza oraz Eugeniusz Gołąbek, który przetłumaczył Nowy Testament na język kaszubski⁵. Dostępne są również przekłady tekstów liturgicznych i modlitw⁶.

/ Historiô normalizacji piśenkù w latach 1990–1996,” *Biuletyn Rady Języka Kaszubskiego* (2008): 160–175.

² Należy zauważyć, że mimo większej liczebności, grupa etniczna śląska nie doczekała się dotąd jednoznacznego przyznania etnolektowi miana języka.

³ Por. Wojciech Cichosz and Lucyna Urbanowicz-Pluto „Kaszubi i Królowa ich serc: Madonna Sianowska i Swarzewska,” *Studia Gdańskie* 27 (2010): 111–129.

⁴ Por. *Ewanielëjò wedle swiätégò Marka*, tłum. Adam Ryszard Sikora (Gdańsk: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, 2001); *Ewanielëjò wedle swiätégò Jana*, tłum. Adam Ryszard Sikora (Gdańsk: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, 2007); *Ewanieliò wedle swiätégò Mateùsza*, tłum. Adam Ryszard Sikora (Gdańsk: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, 2009); *Ewanieliò wedle swiätégò Łukôsza*, tłum. Adam Ryszard Sikora (Gdańsk: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, 2010); *Nowi Testament. Ewanielie pò kaszëbskù*, tłum. Adam Ryszard Sikora (Gdańsk: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, 2010, 2014); Adam Ryszard Sikora, *W poczatku było Słowo... Najstarsze kaszubskie teksty biblijne* (Gdańsk: Oficyna Czac, 2010); *Kaszubskie przekłady Biblii*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Kaszubskie_przek%C5%82ady_Biblii (dostęp: 30.10.2023);

⁵ *Świëté Pismiona Nowégò Testameńtu. Na podstawie Biblii Tysiąclecia skaszëbił Eugeniusz Gołąbk*, tłum. Eugeniusz Gołąbek (Gdańsk–Pelplin: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie. Zarząd Główny–Wydawnictwo Diecezjalne, 1993).

⁶ Por. *Knęga Psalmów*, tłum. Eugeniusz Gołąbek (Gdańsk: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, 1999); *To je Słowò Bòżé. Kaszubski lekcjonarz*, tłum. Eugeniusz Gołąbek (Gdańsk: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, 2007); *Ksążeczka do nòbòżénstwa / Książeczka do nabożeństwa*, oprac. Eugeniusz Pryczkowski (Gdańsk: Oficyna Czac, 2005); *Modlitewnik. Më trzimómë z Bògã*, tłum. Eugeniusz Gołąbek, Eugeniusz Pryczkowski (Gdańsk: Wydawnictwo ZKP, „ROST”, 2014).

W ostatnim dwudziestoleciu, ale i pod koniec XX wieku licznie były publikowane opracowania naukowe dotyczące zarówno historii⁷, jak i języka kaszubskiego⁸ oraz religijnego wymiaru życia Kaszubów⁹, a także śpiewników, którymi posługują się między innymi podczas wciąż żywych obrzędów „pustych nocy”¹⁰. Na rynku księgarskim dostępne są słowniki języka kaszubskiego, a nawet słowniki trzyjęzykowe¹¹. Język kaszubski obecny jest w literaturze XIX-wiecznej za sprawą publikacji poety, humorysty i dziennikarza Hieronima Derdowskiego¹², a później Aleksandra Majkowskiego, którego książka *Žěćé i przigòdë Remùsa. Zwiercadło kaszëbszczé*¹³ do dziś cieszy się nieustającym zainteresowaniem. Od chwili ukazania się w 1938 roku pierwodruku pojawiały się kolejne edycje. Także współcześni twór-

⁷ Por. Jerzy Treder, „Współczesne tendencje rozwoju kaszubszczyzny (język kaszubski w literaturze, szkole, Kościele i mediach),” *Acta Cassubiana* 8 (2006): 123–130; Jerzy Treder, „O kaszëbiznie tłòmaczeniò *Triptikù Rzimsczegò*,” *Acta Cassubiana* 9 (2007): 33–37; *Kaszubi – wierzenia i twórczość. Ze słownika Sychty*, oprac. Jerzy Treder (Gdańsk: Region, 2002); Jan Karnowski, *Dr Florian Ceynowa* (Gdańsk: Oficyna Czac, 1997).

⁸ Por. Edward Breza, Jerzy Treder, *Zasady pisowni kaszubskiej* (Gdańsk: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, 1984); Edward Breza, Jerzy Treder, *Gramatyka kaszubska* (Gdańsk: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, 1981).

⁹ Por. Jan Perszon, *Na brzegu życia i śmierci. Zwyczaje, obrzędy oraz wierzenia pogrzebowe i zaduszkowe na Kaszubach* (Pelplin: Wydawnictwo „Bernardinum”, 2017); Jan Perszon, *Kaszubskie zaduszki*, Gdańsk 1990.

¹⁰ Por. Jan Perszon, red., *Pustò noc. Modlitwy i pieśni* (Pelplin: Wydawnictwo „Bernardinum”, 2019).

¹¹ Por. Bernard Sychta, *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*, t. 1–7 (Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1967–1976); Jan Trepczyk, *Słownik polsko-kaszubski*, t. 1 (Gdańsk: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, 1994); Jan Trepczyk, *Słownik polsko-kaszubski*, t. 2 (Gdańsk: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, 1994); Aleksander Wit Labuda, *Słownik polsko-kaszubski / Słowòrz kaszëbsko-polszczi* (Gdańsk: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, 1981–1982); Stefan Ramułt, *Słownik języka pomorskiego, czyli kaszubskiego* (Gdynia: Region, 2017); Marian Jeliński and David Shulist, *Słownik polsko-angielsko-kaszubski / Polish-English-Kashubian dictionary = Pòlskò-anielskò-kaszëbszczi słowòrz* (Żukowo: Fundacja Skansenu Pszczelarskiego, 2010).

¹² Por. Hieronim Derdowski, *O Panu Czorlińskim co do Pucka po sece jachòł* (Toruń: J. Buszczyński, 1880); Hieronim Derdowski, *Nórcyk kaszëbszczi abò Kòrëszk i jedna maca jadrny pròwdë* (Gdańsk: Oficyna Czac, 2001) (pierwotny tekst pochodzi z 1897 r.); Hieronim Derdowski, *Kaszube pod Widnem* (Toruń: J. Buszczyński, 1883); Hieronim Derdowski, *Jasiek z Knieji. Sporo kupa łgorstw kaszëbsciech* (Toruń: S. Buszczyński, 1884).

¹³ Aleksander Majkowski, *Žěćé i przigòdë Remùsa. Zwiercadło kaszëbszczé*, (Gdańsk: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, 2017).

cy wnoszą do kaszubizny swój intelektualny dorobek, jak to jest za sprawą na przykład Jerzego Sampa¹⁴ czy propagatora historii tego regionu Józefa Borzyszkowskiego¹⁵. Język i tożsamość kaszubska, mimo licznych wyzwań w okresie socjalizmu, są zatem nadal pielęgnowane, co potwierdza bogata spuścizna kaszubskich twórców i badaczy dziejów tego regionu¹⁶. Ilustracją bogactwa publikacji podnoszących problematykę tego regionu, pisarstwa badaczy historii i języka Kaszubów jest dwutomowa publikacja Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Josepha Conrada Korzeniowskiego w Gdańsku, która jedynie za lata 1945–1970 obejmuje 9600 pozycji w czasopiśmie¹⁷.

Jak pokazują dane uzyskane w 2021 roku podczas spisu powszechnego przynależność narodowo-etniczną do Kaszub zadeklarowało niemal 177 tysięcy osób¹⁸. Jest to społeczność bilingwalna, czyli posługująca się obok

¹⁴ Por. Jerzy Samp, *Zakłeta stegna / Zaklätò stegna* (Gdańsk: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, 2018); Jerzy Samp, *Smętek. Studium kreacji literackich* (Gdańsk: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, 1984); Jerzy Samp, *Poezja rodnej mowy* (Gdańsk: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, 1985); Jerzy Samp, *Przygoda Królewianki i inne bajki z Kaszub* (Gdańsk: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, 1994).

¹⁵ Por. Józef Borzyszkowski, *Antropologia Kaszub i Pomorza. Badania, kultura, życie codzienne* (Gdańsk: Instytut Kaszubski, 2010); Józef Borzyszkowski, „O familiji i kaszëbsczi stęgnie ksądza Antòna i szkòlnégò Alekségò – bracyńów Peplińszcich,” *Acta Cassubiana* 7 (2005): 47–54; Józef Borzyszkowski, „Andrzej Śliwiński (1939–2009). Kaszuba i kaszubolog, pierwszy biskup diecezji elbląskiej,” *Acta Cassubiana* 12 (2010): 455–461; Józef Borzyszkowski, *O historii literatury kaszubskiej i jej twórcach* (Gdańsk: Instytut Kaszubski, 2011); Cezary Obracht-Prondzyński, red., *Gniazdo Gryfa. Słownik kaszubskich symboli, pamięci i tradycji kultury* (Gdańsk: Instytut Kaszubski, 2020); Józef Borzyszkowski, *The Kashubs, Pomerania and Gdańsk* (Gdańsk: Instytut Kaszubski, 2005).

¹⁶ Por. Eugeniusz Pryczkowski, „Rugowanie języka kaszubskiego przez szkołę w okresie komunizmu w świetle relacji byłych uczniów,” *Pedagogika. Studia i Badania Naukowe. Scientific Studies and Research* XIV, nr 1 (2020): 29–42.

¹⁷ Por. *Bibliografia Kaszub. Artykuły z czasopism*. Tom 1: 1945–1956, oprac. Agnieszka Chełchowska i in. (Gdańsk: Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. Josepha Conrada-Korzeniowskiego, 2012) – 2687 pozycji; *Bibliografia Kaszub. Artykuły z czasopism*. Tom 2: 1957–1970, oprac. Agnieszka Chełchowska i in. (Gdańsk: Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. Josepha Conrada-Korzeniowskiego, 2015) – 6913 pozycji.

¹⁸ Główny Urząd Statystyczny, „Tablice z ostatecznymi danymi w zakresie przynależności narodowo-etnicznej, języka używanego w domu oraz przynależności do wyznania religijnego,” opublikowane 28.09.2023, dostęp 08.10.2023, <https://stat.gov.pl/spisy-powszechne/nsp-2021/nsp-2021-wyniki-ostateczne/tablice-z-ostatecznymi-danymi-w-zakresie-przynaloznosci-narodowo-etnicznej-jezyka-uzywane-go-w-domu-oraz-przynaloznosci-do-wyznania-religijnego,10,1.html>.

języka państwowego językiem regionalnym¹⁹. Obecnie Polskę zamieszkuje około 400–500 tys. osób, które posługują się językiem kaszubskim, z czego około 100 tys. deklaruje go jako język ojczysty²⁰. Jak jednak pokazują wspomniane powyżej badania Głównego Urzędu Statystycznego, używanie języka kaszubskiego w kontaktach domowych deklaruje nieco ponad 89 tys. osób²¹, co w stosunku do danych z 2011 roku, kiedy była to liczba 108,1 tys. osób, świadczy o tendencji spadkowej posługiwania się językiem kaszubskim w społeczności Pomorza²².

1. SYSTEM SZKOLNY W POLSCE

Polski system szkolnictwa, podobnie jak w większości krajów europejskich, podzielony jest na trzy etapy edukacyjne. W latach 2017–2023 przeprowadzono reformę oświaty, wprowadzającą nową strukturę szkolnictwa. Obowiązek szkolny dziecka rozpoczyna się z początkiem roku szkolnego w roku kalendarzowym, w którym dziecko kończy 7 lat²³. Pierwszym etapem jest edukacja wczesnoszkolna w klasach I–III szkoły podstawowej (ISCED 1 – Międzynarodowa Standardowa Klasyfikacja Kształcenia). Następny etap przypada na klasy IV–VIII szkoły podstawowej (ISCED 2). Po

¹⁹ Por. Hanna Makurat, „Kaszuby, Kaszubi, język kaszubski,” dostęp 05.10.2023, <http://skarbniakaszubska.pl/kraina-kaszubska2/>.

²⁰ Por. Teresa Kostyrko, and Tadeusz Zgółka, red., *Kultura wobec kręgów tożsamości: Kongres Kultury Polskiej: materiały konferencji przedkongresowej. Poznań, 19–21 października 2000* (Poznań–Wrocław: Wydawnictwo DTSK, 2000), 184.

²¹ Por. Główny Urząd Statystyczny, „Wstępne wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2021 w zakresie struktury narodowo-etnicznej oraz języka kontaktów domowych,” opublikowane 11.04.2023, dostęp 08.10.2023, s. 4, <https://stat.gov.pl/spisy-powszechno-nsp-2021/nsp-2021-wyniki-wstepne/wstepne-wyniki-narodowego-spisu-powszechnego-ludnosci-i-mieszkan-2021-w-zakresie-struktury-narodowo-etnicznej-oraz-jezyka-kontaktow-domowych,10,1.html>.

²² Por. Główny Urząd Statystyczny, *Struktura narodowo-etniczna, językowa i wyznaniowa ludności Polski. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011* (Warszawa: Główny Urząd Statystyczny, 2015), 69, <https://stat.gov.pl/spisy-powszechno-nsp-2011/nsp-2011-wyniki/struktura-narodowo-etniczna-jezykowa-i-wyznaniowa-ludnosci-polski-nsp-2011,22,1.html>.

²³ Por. „Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe. Jednolity tekst ustawy,” Dz.U. poz. 900 (2023): art. 35 ust. 1, <https://dziennikustaw.gov.pl/DU/2023/900>.

ukończeniu szkoły podstawowej, w trzecim etapie edukacyjnym, uczeń za zgodą rodziców kontynuuje edukację, dokonując wyboru spośród możliwości: 4-letnie liceum ogólnokształcące, 5-letnie technikum, 3-letnia branżowa szkoła pierwszego stopnia, 2-letnia branżowa szkoła drugiego stopnia, 3-letnia szkoła specjalna przysposabiająca do pracy, szkoła policealna (ISCED 3)²⁴. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej gwarantuje bezpłatną naukę w szkole publicznej, która jest obowiązkowa do ukończenia osiemnastego roku życia²⁵.

Najważniejsze akty prawne regulujące kwestie związane z prawem oświatowym oraz określające prawa i obowiązki nauczycieli zawierają ustawy uchwalone przez Sejm RP: ustawa Prawo Oświatowe, ustawa o systemie oświaty i ustawa Karta Nauczyciela²⁶. Do kompetencji Ministerstwa Edukacji i Nauki należy ustalenie ramowych planów nauczania dla poszczególnych etapów edukacyjnych²⁷ oraz określenie podstawy programowej kształcenia ogólnego, czyli celów i treści nauczania w procesie dydaktycznym w formie wymagań dotyczących wiedzy i umiejętności, które powinien posiadać uczeń po zakończeniu określonego etapu edukacyjnego. Podstawa programowa jest dokumentem, który wpływa na kształt wszelkich działań podejmowanych w szkole. Stanowi ona, że najważniejszym celem kształcenia w szkole podstawowej jest dbałość o integralny rozwój biologiczny, poznawczy, emocjonalny, społeczny i moralny ucznia. Określa cele nauczania oraz treści kształcenia ukierunkowane na oczekiwane osiągnięcia końcowe.

²⁴ Por. *Krótką informacją o polskim systemie edukacji*, <https://eurydice.org.pl/system-edukacji-w-polsce/krotka-informacja-o-polskim-systemie-edukacji> (dostęp: 30.10.2023).

²⁵ Por. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483, art. 70.

²⁶ Por. „Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe”; „Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty. Jednolity tekst ustawy,” Dz.U. poz. 2230 (2022), <https://dziennikustaw.gov.pl/DU/2022/2230> oraz zmiany „Ustawa z dnia 26 maja 2023 r. o aplikacji mObywatel,” Dz.U. poz. 1234 (2023), <https://dziennikustaw.gov.pl/DU/2023/1234> i 2023 r. poz. 1234 i „Ustawa z dnia 30 sierpnia 2023 r. o zmianie ustawy – Prawo oświatowe oraz niektórych innych ustaw,” Dz.U. poz. 2005 (2023). <https://dziennikustaw.gov.pl/DU/2023/2005>; „Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta nauczyciela. Jednolity tekst ustawy,” Dz.U. poz. 984 (2023), <https://dziennikustaw.gov.pl/DU/2023/984>.

²⁷ Por. „Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 kwietnia 2019 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół,” Dz.U. poz. 639 (2019), <https://dziennikustaw.gov.pl/DU/2019/639>.

Treści dokumentu wskazują ponadto na potrzebę wzmocnienia poczucia tożsamości indywidualnej, kulturowej, narodowej, regionalnej i etnicznej²⁸. Kształcenie w szkole podstawowej na obu etapach edukacyjnych dopuszcza nauczanie przedmiotu język regionalny – język kaszubski. Identyczne możliwości stwarza podstawa programowa dla szkół ponadpodstawowych: liceów, techników oraz szkół branżowych²⁹.

Na odrodzenie się kultury i nobilitację języka kaszubskiego niebagatelny wpływ miały przemiany społeczno-polityczne, które dokonały się w Polsce w 1989 roku. Podjęte przez Kaszubów działania na rzecz uzyskania należnych im praw w zakresie pielęgnowania tożsamości kulturowej stopniowo umacniały status społeczny i sprzyjały promowaniu wielowymiarowego bogactwa tego regionu³⁰. Regulacja prawna statusu języka kaszubskiego nastąpiła w 2005 roku za sprawą ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym. W dokumencie tym jednoznacznie stwierdzono: „Językiem regionalnym w rozumieniu ustawy jest język kaszubski”³¹. Warto zauważyć, że według normy ISO 639-2 język

²⁸ Por. Anna Zellma, Roman Buchta, Wojciech Cichosz, “The (non)transgressive character of religious education for children and young people in Polish schools,” *British Journal of Religious Education* 44, no. 3 (2022): 223–237, DOI: <https://doi.org/10.1080/01416200.2021.1887082>.

²⁹ Por. „Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej,” Dz.U. poz. 356 z późn. zm. (2017 <https://dziennikustaw.gov.pl/DU/2017/356>).

³⁰ Por. Zygmunt Szultka, „Szkic dziejów Kaszubów ze szczególnym uwzględnieniem przemian językowych,” w *Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Kaszubszczyzna*, red. Edward Breza (Opole: Uniwersytet Opolski, Instytut Filologii Polskiej, 2001), 28; José María Tortosa, *Polityka językowa a języki mniejszości. Od Wieży Babel do Daru Języków*, tłum. Agnieszka Rurarz (Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1986), 54–55; Wojciech Cichosz, „Religijność Pomorza na tle ponowoczesności,” w *Pelpliński Areopag. Religijność Pomorza*, red. Łukasz Grzędzicki, Janusz Szulist (Gdańsk–Pelplin: Wydawnictwo Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego, 2016), 21–36.

³¹ „Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym,” Dz.U. Nr 17, poz. 141 (2005): art. 19, ust. 2. <https://dziennikustaw.gov.pl/DU/2005/s/17/141>.

kaszubski posiada międzynarodowy kod językowy: CSB³². Uznanie etnografii kaszubskiej za język przyczyniło się do stopniowego niwelowania tzw. „kompleksu kaszubskiego”³³, nobilitacji i popularyzacji kaszubszczyzny, czego wyrazem jest niewątpliwie możliwość nauczania języka w szkołach oraz przystąpienia do egzaminu maturalnego.

2. KULTURA I JĘZYK KASZUBÓW W SZKOLNICTWIE POLSKIM

Prawo do kultywowania kultury kaszubskiej i nauczania języka kaszubskiego określają normy prawne, a mianowicie ustawa o mniejszościach narodowych z 2005 roku oraz Europejska karta języków regionalnych lub mniejszościowych³⁴. Funkcjonowanie edukacji regionalnej w szkole reguluje ponadto szereg przepisów oświatowych. I tak, młodzi Kaszubi mogą uczyć się języka kaszubskiego dzięki zapisom *Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 18 sierpnia 2017 roku w sprawie warunków i sposobu wykonywania przez przedszkola, szkoły i placówki publicznej zadań umożliwiających podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym* (Dz.U. z 2017 r. poz. 1627, z późn. zm.)³⁵. Oprócz gwarancji możliwości nauki języka regionalnego, mniejszościowego, rozporządzenie to umożliwi naukę własnej historii i kultury. W szkołach podstawowych przedmiot Historia i kultura Kaszu-

³² Por. Library of Congress. Network Development and MARC Standards Office, “Codes for the Representation of Names of Languages. Alpha-3 codes arranged alphabetically by the English name of language,” dostęp 12.09.2023, https://www.loc.gov/standards/iso639-2/php/English_list.php.

³³ Por. Stasia Budzisz, *Welewetka. Jak znikają Kaszuby* (Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2023), 16.

³⁴ Por. „Europejska karta języków regionalnych lub mniejszościowych,” Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, dostęp 13.09.2023, <https://www.gov.pl/web/mniejszosci-narodowe-i-etniczne/europejska-karta-jezykow-regionalnych-lub-mniejszosciowych>; Claudine Brohy, Vincent Climent-Ferrando, Aleksandra Oszmiańska-Pagett, Fernando Ramallo, *Europejska karta języków regionalnych lub mniejszościowych. Zajęcia w klasie* (Strasbourg: Rada Europy, 2019), 17-18, <https://rm.coe.int/ecrml-educational-toolkit-pl/1680a2d5a4>.

³⁵ Dokument dostępny online, dostęp: 15.10.2023: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20170001627>.

bów nauczany jest w klasie V i uczęszczają nań obowiązkowo ci uczniowie, którzy równocześnie uczą się języka kaszubskiego. Jak wspomniano, rozporządzenie umożliwia i gwarantuje naukę języka kaszubskiego, lecz do niej nie obliguje. Uczeń zostaje objęty nauczaniem języka kaszubskiego na wniosek rodziców/opiekunów prawnych. Wzór wniosku został określony ministerialnie i stanowi załącznik do wspomnianego rozporządzenia. O objęciu dziecka nauką języka kaszubskiego wnioskuje do dyrektora placówki rodzic/opiekun prawny do 20 września roku, w którym rozpoczęta zostanie edukacja³⁶. Grupę w szkole tworzy się na poziomie danej klasy z co najmniej 7 uczniów. Lekcje języka kaszubskiego są organizowane w formie 3 godzin tygodniowo, jednakże, ze względu na charakter przedmiotu, w programie nauczania przewidziane są również wycieczki terenowe, które są niezbędnym elementem dydaktyki języka kaszubskiego. Wiele szkół, w tym szkoła w Gdyni, przyjęły, że dzieci uczą się „w ławce” przez dwie godziny tygodniowo, zaś trzecia godzina ulega skumulowaniu i jest realizowana w formie wycieczek kilkugodzinnych, a nawet kilkuniedniowych. Przyjęte zasady są zgodne z przywołanym już *Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 roku w sprawie podstawy programowej*, obejmującym działy: „Język mniejszości narodowej lub etnicznej” i „Język regionalny – język kaszubski”³⁷.

Nauczaniem języka kaszubskiego mogą zajmować się wyłącznie nauczyciele posiadający odpowiednie kwalifikacje³⁸. Kwestie te jednoznacznie reguluje *Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 14 września 2023 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli*³⁹. W początkowym okresie, gdy język kaszubski otrzymał „zielone światło” i mógł być nauczany, pojawił się problem z kadrą. Dlatego też największa or-

³⁶ Por. „Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty,” art. 13, ust. 2.

³⁷ Por. „Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 roku w sprawie podstawy programowej”.

³⁸ Por. Eugeniusz Pryczkowski, „Dzysdniowi szkólny kaszëbszczégò jãzëka – jiwërë i mòzëbnòtë,” *Biuletyn Rady Języka Kaszubskiego* (2015): 205–211 („Współczesny nauczyciel języka kaszubskiego – dylematy i możliwości,” *Biuletyn Rady Języka Kaszubskiego* (2015): 368–374).

³⁹ Por. „Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 14 września 2023 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli,” Dz.U. poz. 2102 (2023): par. 3; 4; 15, <https://dziennikustaw.gov.pl/DU/2023/2102>.

ganizacja kaszubska, jaką jest Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, 22 kwietnia 2017 roku powołała Zespół Orzekający o znajomości języka kaszubskiego. Zasady pracy Zespołu zostały zdefiniowane w jego Regulaminie⁴⁰. Z treści dokumentu wynika, że Zespół Orzekający o znajomości języka kaszubskiego przeprowadza egzamin ze znajomości języka kaszubskiego na potrzeby nauczania lub prowadzenia zajęć w szkołach i przedszkolach. Egzamin odbywa się w języku kaszubskim, a nauczyciel, który zdaje egzamin, otrzymuje zaświadczenie o znajomości języka. Dokument pozwala na podjęcie pracy w charakterze nauczyciela języka kaszubskiego. Zaświadczenie takie, zależnie od wyników egzaminu, określa znajomość języka na poziomie B1 lub B2, zgodnie z normami określonymi w Europejskim Systemie Opisu Kształcenia Językowego (ESOKJ)⁴¹. Poziom B1 jest najniższym poziomem biegłości językowej w przyjętej skali egzaminacyjnej, przy którym zdający zalicza egzamin, czyli osiąga minimum 51 do 65% w skali punktowej. Poziom B2 jest w tym przypadku najwyższym poziomem biegłości językowej w przyjętej skali egzaminacyjnej osiąganym na egzaminie w przedziale powyżej 81% w skali punktowej. Ważność wydanego po egzaminie zaświadczenia jest ściśle związana z wynikiem egzaminu. I tak, „Wyniki egzaminu kształtujące się na poziomie: a) od 81 do 100% w skali punktowej oznaczają uzyskanie uprawnień na okres 5 lat; b) od 66 do 80% w skali punktowej oznaczają uzyskanie uprawnień na okres 3 lat; c) od 51 do 65% w skali punktowej oznaczają uzyskanie uprawnień na okres 1 roku; d) 50% i poniżej oznaczają niezdanie egzaminu i odmowę wydania zaświadczenia”⁴².

Wychodząc naprzeciw oczekiwaniom i potrzebom społecznym – związanym z przygotowaniem wykwalifikowanej kadry z zakresu nauczania

⁴⁰ Por. Zarząd Główny Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego, „Regulamin Zespołu Orzekającego o znajomości języka kaszubskiego na potrzeby nauczania lub prowadzenia zajęć w szkołach i przedszkolach,” uchwalony 22.04.2027, dostęp 07.10.2023, <http://skarbnicakaszubska.pl/wp-content/uploads/2020/04/Regulamin-Zespo%C5%82u-Orzekaj%C4%85cego.pdf>.

⁴¹ Zob. Waldemar Martyniuk, „ESOKJ 2020: nowy zmodernizowany europejski system opisu kształcenia językowego,” *Postscriptum Polonistyczne* 28, nr 2 (2021): 1–18, DOI: https://doi.org/10.31261/PS_P.2021.28.12.

⁴² Zarząd Główny Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego, „Regulamin Zespołu Orzekającego o znajomości języka kaszubskiego,” rozdz. IV, pkt 7.

języka kaszubskiego – Uniwersytet Gdański uruchomił studia pod nazwą Etnofilologia kaszubska⁴³, po których ukończeniu absolwenci posiadają wiedzę z zakresu szeroko pojętej kaszubszczyzny, a dyplom ukończenia studiów pozwala na podjęcie pracy w charakterze nauczyciela języka kaszubskiego bez ograniczeń czasowych. Podobne uprawnienia daje ukończenie studiów podyplomowych Nauczanie języka kaszubskiego, również na Uniwersytecie Gdańskim⁴⁴. Studia te skierowane są dla nauczycieli znających język kaszubski, którzy chcą poszerzyć swoje kompetencje o możliwość nauczania w szkole. W ostatnim czasie studia podyplomowe nauczania języka kaszubskiego wprowadziła jedna z uczelni niepublicznych – Wyższa Szkoła Kształcenia Zawodowego we Wrocławiu, niemniej uczelnia ta działa w formie e-learningowej⁴⁵. Temat ten został podniesiony na zjeździe Rady Języka Kaszubskiego, gdzie stwierdzono, że taka forma edukacji nauczycieli niesie zagrożenie „bylejąkością”. Zdaniem debatujących, najlepszą kadrą nauczycieli akademickich dysponuje Uniwersytet Gdański, gdzie przyszły nauczyciel uczestniczy w zajęciach stacjonarnych i ma bezpośredni kontakt z lektorem języka kaszubskiego. Należy podkreślić, że Rada Języka Kaszubskiego jest organem, który czuwa nad poprawnością językową, ustala reguły, zasady oraz zalecenia dotyczące języka kaszubskiego. Rada została powołana Uchwałą nr 14 Rady Naczelnej ZKP z 26 sierpnia 2006 roku r. na podstawie § 28 ust. 2 i 4 Statutu Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego oraz Strategii ochrony i rozwoju języka kaszubskiego⁴⁶.

⁴³ „Kierunki studiów w IFP. Etnofilologia kaszubska,” Uniwersytet Gdański, dostęp 07.10.2023, <https://fil.ug.edu.pl/wydzial/instituty/institut-filologii-polskiej/kierunki-studiow-w-ifp/etnofilologia-kaszubska>.

⁴⁴ Por. „Nauczanie języka kaszubskiego,” dostęp 07.10.2023, https://old.ug.edu.pl/oferta_ksztalcenia/studia_podyplomowe/33567/sp_nauczanie_jezyka_kaszubskiego.

⁴⁵ Wyższa Szkoła Kształcenia Zawodowego we Wrocławiu, „Nauczanie języka kaszubskiego,” dostęp 07.10.2023, https://studia-pedagogiczne.pl/kursy/54352402/studia/podyplomowe/nauczanie-jezyka-kaszubskiego?hsa_acc=3841715945&hsa_cam=17251707775&hsa_grp=&hsa_ad=&hsa_src=x&hsa_tgt=&hsa_kw=&hsa_mt=&hsa_net=adwords&hsa_ver=3&gad=1&gclid=EAIaIQobChMIkczImp6RggMVxZeDBx3fggfxEAAAYAiAAEgKfCvD_BwE.

⁴⁶ Por. Rada Języka Kaszubskiego, „Regulamin RJK,” uchwalony 05.04.2014, dostęp 07.10.2023, <https://rjk.org.pl/regulamin-rjk/>.

3. EDUKACJA REGIONALNA W ZESPOLE SZKÓŁ KATOLICKICH W GDYNI

Pierwszymi szkołami na Pomorzu, w których od 1 września 1991 roku wprowadzono nauczanie języka kaszubskiego, były: Szkoła Podstawowa w Głodnicy oraz Kaszubskie Liceum Ogólnokształcące w Brusach⁴⁷. Według danych Systemu Informacji Oświatowej w roku szkolnym 2022/2023 w Polsce języka kaszubskiego uczyło się 22 546 uczniów w 376 placówkach edukacyjnych⁴⁸. Jedną z nich jest Zespół Szkół Katolickich im. św. Jana Pawła II w Gdyni, w skład którego wchodzi szkoła podstawowa oraz liceum ogólnokształcące⁴⁹. W placówce uczy się aktualnie 416 uczniów (szkoła podstawowa – 249, liceum – 167). Nauczanie języka regionalnego odbywa się w klasach szkoły podstawowej.

W Katolickiej Szkole Podstawowej im. św. Jana Pawła II w Gdyni język kaszubski został wprowadzony w roku szkolnym 2018/2019. W placówce języka kaszubskiego naucza nauczycielka, która spełnia opisane wcześniej wymagania kwalifikacyjne, jest absolwentką studiów podyplomowych z nauczania języka kaszubskiego na Uniwersytecie Gdańskim. Dbając o jakość podejmowanych działań oraz w trosce o samorozwój, cyklicznie bierze udział w szkoleniach, warsztatach i sympozjach organizowanych m.in. przez Uniwersytet Gdański i Pomorskie Centrum Edukacji Nauczycieli w Gdańsku. W roku szkolnym 2023/2024 na zajęcia z języka kaszubskiego uczęszcza 80 uczniów, kolejnych 16 korzysta z kółka zainteresowań. W realizację działań związanych z edukacją kaszubską aktywnie włączają się inni nauczyciele, którzy pomagają przy organizacji i przeprowadzaniu warsztatów oraz wyjazdów szkolnych.

Wprowadzenie do oferty szkoły nauczania języka regionalnego wymaga nie tylko spełnienia warunków formalnych. Nie mniej ważne jest zachęcenie uczniów i ich rodziców do tworzonego projektu⁵⁰. Zadaniem

⁴⁷ Por. Agnieszka Marszałek, „Kaszubska szkoła «na Głodnicy»,” *Dyrektor Szkoły* 7–8 (1998): 60–64.

⁴⁸ Por. „System Informacji Oświatowej,” Informatyczne Centrum Edukacji i Nauki, dostęp 11.09.2023, <https://sio.gov.pl>.

⁴⁹ Por. Wojciech Cichosz, *Wychowanie integralne. Praktyczna recepcja Gimnazjum w Zespole Szkół Katolickich im. św. Jana Pawła II w Gdyni 1992–2019* (Pelplin: Wydawnictwo „Bernardinum,” 2019).

⁵⁰ Por. Janusz Szulist, „Rodzinne wychowanie w wierze,” *Ateneum Kapłańskie* 166,

szkoły było zatem przekonanie zainteresowanych, zwłaszcza rodziców, że dodatkowa oferta szkoły nie ma na celu dociążenia dzieci dodatkową liczbą obowiązkowych zajęć w szkole, ale jest szansą na skuteczne i ciekawe poznawanie swojej małej ojczyzny, trudnej historii tworzenia i scalania państwa polskiego na przestrzeni wieków oraz promowania osób zasłużonych dla regionu. Z przekonaniem można stwierdzić, że cel ten został osiągnięty, czego dowodem są wysoka frekwencja podczas zajęć stacjonarnych i wyjazdowych oraz bardzo dobra ocena podejmowanych działań przez uczniów i rodziców.

Finansowanie nauki języka kaszubskiego w szkole odbywa się w formie dodatkowej subwencji otrzymywanej z budżetu państwa. Środki te umożliwiają finansowanie działań, których celem jest podtrzymywanie poczucia tożsamości kaszubskiej, w szczególności nauki języka oraz własnej historii i kultury. Środki z subwencji trafiają do organów prowadzących szkoły (jednostek samorządu terytorialnego), które następnie asygnują je do szkół⁵¹. Organem prowadzącym publiczną szkołę katolicką w Gdyni jest parafia, a przekazywane szkole przez JST środki gwarantują efektywność i jakość nauczania⁵².

Jak już wspomniano, w gdyńskiej placówce nauczanie języka kaszubskiego zainicjowano w roku szkolnym 2018/2019. Wówczas nauczaniem zostali objęci uczniowie klasy I. Zainteresowanie było bardzo duże, ponad połowa rodziców złożyła deklarację o objęciu swych dzieci nauczaniem języka kaszubskiego. W następnych latach edukacją regionalną objęto kolejne klasy edukacji wczesnoszkolnej. Obecnie wszyscy uczniowie edukacji wczesnoszkolnej oraz osoby z kl. IV uczestniczą w zajęciach języka kaszub-

nr 3 (643) (2016): 510–522; Janusz Szulist, *Rodzina zawsze na czasie. Recepcja koncepcji małżeństwa i rodziny Soboru Watykańskiego II w nauczaniu Benedykta XVI* (Pelplin: Wydawnictwo „Bernardinum,” (2012), 54–55, 89–90.

⁵¹ Por. „Finansowanie nauki języka kaszubskiego w szkołach – wyjaśnienie MEN,” opublikowano 28.11.2017, dostęp 15.10.2023, <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/finansowanie-nauki-jezyka-kaszubskiego-w-szkolach-wyjasnienie-men>.

⁵² Por. Wojciech Cichosz, „Educational Effectiveness of Catholic Schools in Poland Based on the Results of External Exams,” *Religions* 14, no. 1 (2023): nr artykułu 5, DOI: <https://doi.org/10.3390/rel14010005>; Wojciech Cichosz, „Efektywność edukacyjna szkół katolickich w Polsce na podstawie wyników egzaminów zewnętrznych w 2021 roku,” *Studia Pelplińskie* 56 (2022): 61–77, DOI: <https://doi.org/10.12775/SPLP.2022.003>.

skiego. Oprócz zajęć realizowanych zgodnie z tygodniowym planem lekcji, uczniowie systematycznie biorą udział w związanych z tematyką kaszubską warsztatach, m.in.: plastycznych, rękodzieła, kulinarnych, tanecznych, historycznych. Ponadto, niektórzy uczniowie klas V i VI uczestniczą w zajęciach dodatkowych z języka kaszubskiego, które realizują w formie kółka zainteresowań. W ramach działań szkolnych uczniowie mają także możliwość przygotowywania się do udziału w licznych konkursach. Efektem tych aktywności są ich sukcesy, jak tytuł laureata w konkursie plastycznym „Tatczëzna” czy 1. miejsce w powiatowym konkursie recytatorskim „Rodnô Mòwa”. Odbywają się także wycieczki do różnych zakątków Kaszub – od rejonów północnych, poprzez środkowe aż po południowe. Nierzadko są to wycieczki kilkudniowe. Ich organizacja jest bardzo ważna, ponieważ nauczanie języka kaszubskiego to nie tylko nauka języka wraz z jego gramatyką i ortografią, ale też poznawanie historii, kultury, tradycji, obyczajów, religii, a te cele w wielu przypadkach można najefektywniej osiągnąć poprzez zajęcia w terenie. Należy podkreślić, iż taka forma dydaktyczna jest dla uczniów bardzo atrakcyjna. Nauczanie języka kaszubskiego i kultury kaszubskiej w terenie pozwala ponadto doskonalić relacje interpersonalne, czego przykładem jest współpraca z innymi szkołami na Kaszubach. Współdziałanie ze szkołami wiejskimi, w których również naucza się języka kaszubskiego, to niepowtarzalna okazja do poznawania przez uczniów gdyńskiej szkoły specyfiki życia na kaszubskiej wsi. Ich rówieśnicy, przyjeżdżając do Gdyni, mają okazję skorzystać z instytucji kulturalnych znajdujących się na terenie Trójmiasta. Spotkania odbywają się w przyjaznej atmosferze, a podczas wspólnych zabaw dochodzi do integracji dzieci pochodzących z różnych środowisk⁵³.

Należy podkreślić, że zarówno dzieci, jak i rodzice bardzo pozytywnie oceniają działania szkoły i nauczycieli w zakresie nauczania języka kaszubskiego. Rodzice podkreślają, że z satysfakcją obserwują wyjazdy dzieci na liczne wycieczki po terenie Kaszub. Doceniają, że uczniowie mają w szkole warsztaty, podczas których tworzą różne ciekawe przedmioty przyozdobione kaszubskimi elementami. Przykładem takich wytworów są wykonane przez dzieci drobne upominki – na dzień matki kaszubskie makramy, a na

⁵³ Por. Wojciech Cichosz, *Pedagogia wiary we współczesnej szkole katolickiej* (Warszawa: Wydawnictwo TYPO 2, 2010).

Dzień Ojca dzieci malowały kaszubskie elementy na czapkach, będących prezentami dla ojców. Potwierdzeniem pozytywnego nastawienia rodziców do edukacji regionalnej ich dzieci jest fakt, że współuczestniczą w planowaniu i organizowaniu wyjazdów, a nawet biorą w nich udział w charakterze opiekunów.

Korzystając ze środków budżetowych przeznaczonych na organizowanie zajęć oraz dzięki efektywnemu ich dysponowaniu, uczniowie uczęszczający na zajęcia z języka kaszubskiego nie ponoszą żadnych dodatkowych kosztów udziału w warsztatach czy wycieczkach. Zaopatrywani są przez szkołę w kaszubskie stroje, w których pojawiają się podczas różnych wydarzeń kulturalno-religijnych, jak np. droga krzyżowa ulicami Gdyni, Orszak Trzech Króli czy też obchody Roku Antoniego Abrahama. Ważne jest to, że ze środków na zakup pomocy dydaktycznych Katolicka Szkoła Podstawowa pozyskała profesjonalne podręczniki, gry dydaktyczne oraz szereg innych narzędzi i przedmiotów niezbędnych w nauczaniu języka kaszubskiego. Przekłada się to na atrakcyjność oraz efektywność nauczania, a finalnie na liczbę uczniów zainteresowanych nauką języka kaszubskiego.

Powyższe stwierdzenia jednoznacznie wskazują, że prezentowana szkoła podejmuje liczne działania mające na celu promocję kultury regionalnej. W związku z tym, placówka uruchomiła, w ramach internetowej witryny szkolnej, dział poświęcony językowi kaszubskiemu. Jego zarządzaniem i stałą aktualizacją zajmuje się nauczycielka przedmiotu wspomaganą przez innych pracowników, a korektorem językowym jest zaprzyjaźniony ze szkołą mistrz kaszubskiej ortografii w kategorii profesjonalistów. Grono to na bieżąco zamieszcza newsy w mediach społecznościowych, w szczególności na Facebooku i Instagramie, ma również własny kanał na YouTube. Szkoła od wielu lat nieustannie poszukuje nowych środków i metod promocyjnych⁵⁴. Przykładem takich działań było między innymi nagranie i emisja programu z udziałem nauczycielki i uczniów w telewizji ogólnopolskiej.

⁵⁴ Por. Eugeniusz Pryczkowski, „Język kaszubski w działalności publicznej i obrocie prawnym, a zwłaszcza w reklamie, prasie, radiu i telewizji oraz administracji,” *Biuletyn Rady Języka Kaszubskiego* (2007): 73–82; Wojciech Cichosz, *Formacyjna rola szkoły katolickiej. XV-lecie Gdynińskiego „Katolika” 1992–2007* (Pełplin: Wydawnictwo „Bernardinum”, 2007).

PODSUMOWANIE

Przepisy oświatowe w Polsce umożliwiają organizowanie nauczania regionalnego w zakresie języka kaszubskiego, przeznaczając na ten cel dodatkową subwencję z budżetu państwa. Zabezpieczone środki finansowe na organizowanie zajęć kaszubskich muszą być prawidłowo wydatkowane i rozliczane. Szkoły autonomicznie decydują o wprowadzeniu nauczania przedmiotu do swoich planów nauczania, które zostaje uruchomione w momencie wyrażenia zgody przez wymaganą minimalną liczbę zainteresowanych rodziców uczniów. Nauczanie, w zależności od liczby deklaracji uczniów, odbywa się w systemie klasowo-lekcyjnym bądź w formie zajęć dodatkowych dla grup międzyklasowych.

Na jakość i efektywność działań szkoły w zakresie nauczania języka regionalnego – języka kaszubskiego oddziałuje wiele czynników. Pierwszym z nich jest dobór wykwalifikowanej kadry. Zgodnie z normami prawa nauczyciel języka kaszubskiego musi posiadać wymagane kwalifikacje do nauczania tego przedmiotu. Ponadto, powinna go charakteryzować rzetelność i pasja, a podejmowane działania muszą być zaplanowane i różnorodne. Wzorcowym rozwiązaniem jest ścisła współpraca z innymi nauczycielami oraz rodzicami, którzy akceptują koncepcję pracy szkoły w tym zakresie i dodatkowo włączają się w analizowany proces na poziomie planowania i realizacji przedsięwzięć, np. poprzez udział w warsztatach i wycieczkach w charakterze opiekunów dzieci oraz wspólne świętowanie podczas okolicznościowych spotkań i imprez.

Zajęcia organizowane przez szkołę powinny być efektywne i prowadzone w urozmaicony sposób. Stąd też oprócz realizacji programu nauczania podczas zajęć lekcyjnych organizowane są warsztaty oraz wyjazdy dydaktyczne do ciekawych miejsc na Kaszubach. Ponadto uczniowie z klas starszych uczestniczą w edukacji regionalnej realizowanej w formie koła zainteresowań. Szczególnie zainteresowani biorą udział w konkursach szkolnych i pozaszkolnych.

Dzięki wsparciu finansowemu przez państwo szkoły otrzymują środki nie tylko na prowadzenie zajęć, ale również pozyskują fundusze na zakup podręczników i niezbędnych materiałów dydaktycznych zapewniających prawidłowość nauczania oraz różnorodność metod i form stosowanych podczas zajęć. Budżet wykorzystywany jest również w celu zakupu strojów

regionalnych oraz nagród rzeczowych dla dzieci szczególnie zaangażowanych oraz uczestniczących w dodatkowych przedsięwzięciach, np. w konkursach o tematyce regionalnej.

Ważnym elementem towarzyszącym opisywanym działaniom jest również promocja ścieżki regionalnej realizowana przez placówkę edukacyjną. Najczęściej przejawia się ona poprzez udział w wydarzeniach i uroczystościach lokalnych, w spotkaniach dla dyrektorów i nauczycieli organizowanych przez instytucje zewnętrzne. W tym celu w przestrzeni internetowej wykorzystywane są media społecznościowe oraz szkolne strony internetowe dokumentujące działania placówki w opisywanym obszarze.

Spełnienie powyższych warunków gwarantuje skuteczność podjętej pracy oraz rozwój edukacji regionalnej w szkole. Może być również inspiracją i zachętą dla dyrektorów i nauczycieli innych placówek do wdrożenia podobnych inicjatyw, w celu uruchomienia nauczania języka kaszubskiego w kolejnych szkołach. Tego rodzaju wysiłki niewątpliwie zasługują na uważny namysł, bowiem pozycja języka kaszubskiego nie pozostaje niezagrażona. Jak zauważa Stasia Budzisz, autorka książki *Welewetka. Jak znikają Kaszuby*, „jesteśmy niestety świadkami śmierci języka i to w zastraszającym tempie. Kaszubski nadal nie jest językiem atrakcyjnym. Można się go uczyć w szkole, ale co to da, jeśli uczeń nie może się dogadać ze swoją babcią, ponieważ to są dwa różne kody językowe. Istnieje ryzyko, że taki język nigdy nie wyjdzie ze szkoły”⁵⁵. Niezbędne jest zatem podejmowanie systematycznych wyzwań, które pozwolą kolejnym pokoleniom Kaszubów cieszyć się własną tożsamością.

BIBLIOGRAFIA

Bibliografia Kaszub. Artykuły z czasopism. Tom 1: 1945–1956. Opracowanie Agnieszka Chełchowska i in., Gdańsk: Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. Josepha Conrada-Korzeniowskiego, 2012.

Bibliografia Kaszub. Artykuły z czasopism. Tom 2: 1957–1970. Opracowanie Agnieszka

⁵⁵ Agnieszka Warnke, „Stasia Budzisz: Jestem bardzo krytyczna wobec Kaszub (wywiad),” Culture.pl, opublikowany 12.07.2023, aktualizacja 08.09.2023, dostęp 05.10.2023, <https://culture.pl/pl/artykul/stasia-budzisz-jestem-bardzo-krytyczna-wobec-kaszub-wywiad>.

- Chelchowska i in. Gdańsk: Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. Josepha Conrada-Korzeniowskiego, 2015.
- Borzyszkowski, Józef. „Andrzej Śliwiński (1939–2009). Kaszuba i kaszubolog, pierwszy biskup diecezji elbląskiej.” *Acta Cassubiana* 12 (2010): 455–461.
- Borzyszkowski, Józef. *Antropologia Kaszub i Pomorza. Badania, kultura, życie codzienne*. Gdańsk: Instytut Kaszubski, 2010.
- Borzyszkowski, Józef. „Ò familiji i kaszëbsczi stegnie ksądza Antòna i szkòlnégò Alekségò – bracyńòw Peplińsczych.” *Acta Cassubiana* 7 (2005): 47–54.
- Borzyszkowski, Józef. *O historii literatury kaszubskiej i jej twórcach*. Gdańsk: Instytut Kaszubski, 2011.
- Borzyszkowski, Józef. *The Kashubs, Pomerania and Gdańsk*. Gdańsk: Instytut Kaszubski, 2005.
- Breza Edward, and Jerzy Treder. *Gramatyka kaszubska*. Gdańsk: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, 1981.
- Breza Edward, and Jerzy Treder. *Zasady pisowni kaszubskiej*. Gdańsk: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, 1984.
- Brohy, Claudine, Climent-Ferrando, Vincent, Oszmiańska-Pagett, Aleksandra, Ramallo Fernando. „Europejska karta języków regionalnych lub mniejszościowych. Zajęcia w klasie. Strasbourg: Rada Europy 2019.” <https://rm.coe.int/ecrml-educational-toolkit-pl/1680a2d5a4>.
- Budzisz, Stasia. *Welewetka. Jak znikają Kaszuby*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2023.
- Cichosz, Wojciech. „Educational Effectiveness of Catholic Schools in Poland Based on the Results of External Exams.” *Religions* 14, no. 1 (2023): nr artykułu 5. DOI: <https://doi.org/10.3390/rel14010005>.
- Cichosz, Wojciech. „Efektywność edukacyjna szkół katolickich w Polsce na podstawie wyników egzaminów zewnętrznych w 2021 roku.” *Studia Pelplińskie* 56 (2022): 61–77. DOI: <https://doi.org/10.12775/SPLP.2022.003>.
- Cichosz, Wojciech. *Formacyjna rola szkoły katolickiej. XV-lecie Gdynskiego „Katolika” 1992–2007*. Pelplin: Wydawnictwo „Bernardinum”, 2007.
- Cichosz, Wojciech, and Lucyna Urbanowicz-Pluto. *Kaszubi i Królowa ich serc: Madonna Sianowska i Swarzewska*. *Studia Gdańskie* 27 (2010): 111–129.
- Cichosz, Wojciech. *Pedagogia wiary we współczesnej szkole katolickiej*. Warszawa: Wydawnictwo TYPO 2, 2010.
- Cichosz, Wojciech. „Religijność Pomorza na tle ponowoczesności.” W *Pelpliński Areopag. Religijność Pomorza*, redakcja Łukasz Grzędzicki, Janusz Szulist, 21–36. (Gdańsk–Pelplin: Wydawnictwo Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego, 2016).
- Cichosz, Wojciech. *Wychowanie integralne. Praktyczna recepcja Gimnazjum w Zespole Szkół Katolickich im. św. Jana Pawła II w Gdyni 1992–2019*. Pelplin: Wydawnictwo „Bernardinum”, 2019.
- Derdowski, Hieronim. *Jasiek z Knieji. Sporo kupa łgorstw kaszëbscziech*. Toruń: S. Buszczyński, 1884.
- Derdowski Hieronim. *Kaszube pod Widnem*. Toruń: J. Buszczyński, 1883.

- Derdowski Hieronim. *Nórçyk kaszëbsczi abò Kòrëszk i jedna maca jãdrny pròwdë*. Gdańsk: Oficyna Czac, 2001.
- Derdowski Hieronim. *O Panu Czorlińskim co do Pucka po sece jachòł*. Toruń: J. Buszczyński, 1880.
- „Europejska karta języków regionalnych lub mniejszościowych.” Serwis Rzeczypospolitej Polskiej. Dostęp 13.09.2023. <https://www.gov.pl/web/mniejszosci-narodowe-i-etniczne/europejska-karta-jezykow-regionalnych-lub-mniejszosciowych>.
- Ewanielëjò wedle swiätégò Jana*. Tłumaczenie Adam Ryszard Sikora. Gdańsk: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, 2007.
- Ewanielëjò wedle swiätégò Marka*. Tłumaczenie Adam Ryszard Sikora. Gdańsk: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, 2001.
- Ewanieliò wedle swiätégò Łukòsza*. Tłumaczenie Adam Ryszard Sikora. Gdańsk: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, 2010.
- Ewanieliò wedle swiätégò Mateùsza*. Tłumaczenie Adam Ryszard Sikora. Gdańsk: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, 2009.
- „Finansowanie nauki języka kaszubskiego w szkołach – wyjaśnienie MEN.” Opublikowano 28.11.2017. Dostęp 15.10.2023. <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/finansowanie-nauki-jezyka-kaszubskiego-w-szkolach-wyjasnienie-men>.
- Główny Urząd Statystyczny. *Struktura narodowo-etniczna, językowa i wyznaniowa ludności Polski. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011*. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny, 2015. <https://stat.gov.pl/spisy-powszechne/nsp-2011/nsp-2011-wyniki/struktura-narodowo-etniczna-jezykowa-i-wyznaniowa-ludnosci-polski-nsp-2011,22,1.html>.
- Główny Urząd Statystyczny, „Tablice z ostatecznymi danymi w zakresie przynależności narodowo-etnicznej, języka używanego w domu oraz przynależności do wyznania religijnego.” Opublikowane 28.09.2023. Dostęp 08.10.2023. <https://stat.gov.pl/spisy-powszechne/nsp-2021/nsp-2021-wyniki-ostateczne/tablice-z-ostatecznymi-danymi-w-zakresie-przynaloznosci-narodowo-etnicznej-jezyka-uzywanego-w-domu-oraz-przynaloznosci-do-wyznania-religijnego,10,1.html>.
- Główny Urząd Statystyczny, „Wstępne wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2021 w zakresie struktury narodowo-etnicznej oraz języka kontaktów domowych.” Opublikowane 11.04.2023. Dostęp 08.10.2023. <https://stat.gov.pl/spisy-powszechne/nsp-2021/nsp-2021-wyniki-wstepne/wstepne-wyniki-narodowego-spisu-powszechnego-ludnosci-i-mieszkan-2021-w-zakresie-struktury-narodowo-etnicznej-oraz-jezyka-kontaktow-domowych,10,1.html>.
- Jeliński, Marian, and David Shulist. *Słownik polsko-angielsko-kaszubski / Polish-English-Kashubian dictionary = Pòlskò-anielskò-kaszëbsczi słowòrz*. Żukowo: Fundacja Skansenu Pszczelarskiego, 2010.
- Karnowski, Jan. *Dr Florian Ceynowa*. Gdańsk: Oficyna Czac, 1997.
- Kaszubi – wierzenia i twórczość. Ze słownika Sychty*. Opracowanie Jerzy Treder. Gdańsk: Region, 2002.
- Kaszubskie przekłady Biblii*. Dostęp: 30.11.2013. https://pl.wikipedia.org/wiki/Kaszubskie_przek%C5%82ady_Biblii.

- „Kierunki studiów w IFP. Etnofilologia kaszubska.” Uniwersytet Gdański. Dostęp 07.10.2023. <https://fil.ug.edu.pl/wydzial/instituty/institut-filologii-polskiej/kierunki-studiuw-w-ifp/etnofilologia-kaszubska>.
- Knéga Psalmów*. Tłumaczenie Eugeniusz Gołąbek. Gdańsk: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, 1999.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483.
- Kostyrko Teresa, and Tadeusz Zgółka, red. *Kultura wobec kręgów tożsamości: Kongres Kultury Polskiej: materiały konferencji przedkongresowej. Poznań, 19–21 października 2000*. Poznań–Wrocław: Wydawnictwo DTSK, 2000.
- Krótką informacją o polskim systemie edukacji, <https://eurydice.org.pl/system-edukacji-w-polsce/krotka-informacja-o-polskim-systemie-edukacji> (dostęp: 30.10.2023).
- Książeczka do nòbòżénstwa / Książeczka do nabożeństwa. Opracowanie* Eugeniusz Pryczkowski. Gdańsk: Oficyna Czac, 2005.
- Labuda Aleksander Wit. *Słownik polsko-kaszubski / Słowòrz kaszëbsko-pòlszczi*. Gdańsk: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, 1981–1982.
- Library of Congress. Network Development and MARC Standards Office. “Codes for the Representation of Names of Languages. Alpha-3 codes arranged alphabetically by the English name of language.” Dostęp 12.09.2023. https://www.loc.gov/standards/iso639-2/php/English_list.php.
- Majkowski, Aleksander. *Žécë i przigòdë Remùsa. Zwiercadło kaszëbszczé*. Gdańsk: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, 2017.
- Makurat, Hanna. „Kaszuby, Kaszubi, język kaszubski.” Dostęp 05.10.2023. <http://skarbnicakaszubska.pl/kraina-kaszubska2/>.
- Marszałek, Agnieszka. „Kaszubska szkoła «na Głodnicy.»” *Dyrektor Szkoły 7–8* (1998): 60–64.
- Martyniuk, Waldemar. „ESOKJ 2020: nowy zmodernizowany europejski system opisu kształcenia językowego.” *Postscriptum Polonistyczne* 28, nr 2 (2021): 1–18. DOI: https://doi.org/10.31261/PS_P.2021.28.12.
- Modlitewnik. Mě trzimómě z Bògã*. Tłumaczenie Eugeniusz Gołąbek, Eugeniusz Pryczkowski. Gdańsk: Wydawnictwo ZKP „ROST”, 2014.
- Nowi Testament. Ewanielie pò kaszëbskù*. Tłumaczenie Adam Ryszard Sikora. Gdańsk: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, 2014.
- Obracht-Prondzyński, Cezary, red. *Gniazdo Gryfa. Słownik kaszubskich symboli, pamięci i tradycji kultury*. Gdańsk: Instytut Kaszubski, 2020.
- Perszon, Jan. *Kaszubskie zaduszki*. Gdańsk: Kara Remusa, 1990.
- Perszon, Jan. *Na brzegu życia i śmierci. Zwyczaje, obrzędy oraz wierzenia pogrzebowe i zaduszkowe na Kaszubach*. Pelplin: Wydawnictwo „Bernardinum”, 2017.
- Perszon, Jan, red. *Pustò noc. Modlitwy i pieśni*. Pelplin: Wydawnictwo „Bernardinum”, 2019.
- Pryczkowski, Eugeniusz. “Discrimination Against the Kashubians.” *The Polish Review* 65, nr 2 (2019): 79–93.
- Pryczkowski, Eugeniusz. „Dzysdniowi szkòlny kaszëbszczégò jãzëka – jiwрэ i mòżebnotë.” *Biuletyn Rady Języka Kaszubskiego* (2015): 205–211 („Współczesny nauczyciel ję-

- zyka kaszubskiego – dylematy i możliwości.” *Biuletyn Rady Języka Kaszubskiego* (2015): 368–374).
- Pryczkowski, Eugeniusz. „Historia normalizacji pisowni kaszubskiej w latach 1990–1996 / Historiô normalizacji pisënkù w latach 1990–1996.” *Biuletyn Rady Języka Kaszubskiego* (2008): 160–175.
- Pryczkowski, Eugeniusz. „Język kaszubski w działalności publicznej i obrocie prawnym, a zwłaszcza w reklamie, prasie, radiu i telewizji oraz administracji.” *Biuletyn Rady Języka Kaszubskiego* (2007): 73–82.
- Pryczkowski, Eugeniusz. „Pochodzenie Kaszubów w świetle badań lingwistycznych i historycznych.” *Przegląd Zachodniopomorski* 3 (2017): 7–20.
- Pryczkowski, Eugeniusz. „Rugowanie języka kaszubskiego przez szkołę w okresie komunizmu w świetle relacji byłych uczniów.” *Pedagogika. Studia i badania naukowe. Scientific Studies and Research* 14, nr 1 (2020): 29–42.
- Ramułt, Stefan. *Słownik języka pomorskiego, czyli kaszubskiego*. Gdynia: Region, 2017.
- Rada Języka Kaszubskiego. „Regulamin RJK.” Uchwalony 05.04.2014. Dostęp 07.10.2023. <https://rjk.org.pl/regulamin-rjk/>.
- „Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 14 września 2023 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli.” Dz.U. poz. 2102 (2023). <https://dziennikustaw.gov.pl/DU/2023/2102>.
- „Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej.” Dz.U. poz. 356 z późn. zm. (2017). <https://dziennikustaw.gov.pl/DU/2017/356>.
- „Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 18 sierpnia 2017 roku w sprawie warunków i sposobu wykonywania przez przedszkola, szkoły i placówki publiczne zadań umożliwiających podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym.” Dz.U. poz. 1627, z późn. zm. (2017). <https://dziennikustaw.gov.pl/DU/2017/1627>.
- „Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 kwietnia 2019 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół.” Dz.U. poz. 639 (2019). <https://dziennikustaw.gov.pl/DU/2019/639>.
- Samp, Jerzy. *Poezja rodnej mowy*. Gdańsk: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, 1985.
- Samp, Jerzy. *Przygoda Królewianki i inne bajki z Kaszub*. Gdańsk: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, 1994.
- Samp, Jerzy. *Smętek. Studium kreacji literackich*. Gdańsk: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, 1984.
- Samp, Jerzy. *Zakłëta stëgna / Zaklätô stëgna*, Gduńsk: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, 2018.

- Sikora, Adam Ryszard. *W początku było Słowo... Najstarsze kaszubskie teksty biblijne*. Gdańsk: Oficyna Czeć, 2010.
- Święte Pismiona Nowego Testamtu. Na podstawie Biblii Tysiąclecia skaszëbił Eugeniusz Gołąbk*, tłum. Eugeniusz Gołąbek. Gdańsk–Pelplin: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie. Zarząd Główny–Wydawnictwo Diecezjalne, 1993.
- Sychta, Bernard. *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*, t. 1–7. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1967–1976.
- „System Informacji Oświatowej.” Informatyczne Centrum Edukacji i Nauki. Dostęp 11.09.2023. <https://sio.gov.pl>.
- Szulist, Janusz. *Rodzina zawsze na czasie. Recepcja koncepcji małżeństwa i rodziny Soboru Watykańskiego II w nauczaniu Benedykta XVI*. Pelplin: Wydawnictwo „Bernardinum”, 2012.
- Szulist, Janusz. „Rodzinne wychowanie w wierze.” *Ateneum Kapłańskie* 166, nr 3 (643) (2016): 510–522.
- Szultka, Zygmunt. „Szkie dziejów Kaszubów za szczególnym uwzględnieniem przemian językowych.” W *Najnowsze dzieje języków słowiańskich*. Kaszubszczyzna, redakcja Edward Breza, 11–42. Opole: Uniwersytet Opolski, Instytut Filologii Polskiej, 2001.
- To je Słowo Bòżé. Kaszubski lekcjonarz*, tłumaczenie Eugeniusz Gołąbek. Gdańsk: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, 2007.
- Tortosa, José María. *Polityka językowa a języki mniejszości. Od Wieży Babel do Daru Języków*, tłumaczenie Agnieszka Rurarz. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1986.
- Treder Jerzy. „Ò kaszëbiznie tlòmaczeniô Triptikù Rzimsczegò.” *Acta Cassubiana* 9 (2007): 33–37.
- Treder, Jerzy. „Współczesne tendencje rozwoju kaszubszczyzny (język kaszubski w literaturze, szkole, Kościele i mediach).” *Acta Cassubiana* 8 (2006): 123–130.
- Trepczyk, Jan. *Słownik polsko-kaszubski*, t. 1. Gdańsk: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, 1994.
- Trepczyk, Jan. *Słownik polsko-kaszubski*, t. 2. Gdańsk: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, 1994.
- „Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe. Jednolity tekst ustawy.” Dz.U. poz. 900 (2023). <https://dziennikustaw.gov.pl/DU/2023/900>.
- „Ustawa z dnia 26 maja 2023 r. o aplikacji mObywatel.” Dz.U. poz. 1234 (2023). <https://dziennikustaw.gov.pl/DU/2023/1234>.
- „Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta nauczyciela. Jednolity tekst ustawy.” Dz.U. poz. 984 (2023). <https://dziennikustaw.gov.pl/DU/2023/984>.
- „Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym.” Dz.U. nr 17, poz. 141 (2005). <https://dziennikustaw.gov.pl/DU/2005/s/17/141>.
- „Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty. Jednolity tekst ustawy.” Dz.U. poz. 2230 (2022). <https://dziennikustaw.gov.pl/DU/2022/2230>.
- Warnke, Agnieszka. „Stasia Budzisz: Jestem bardzo krytyczna wobec Kaszub (wywiad).” Culture.pl. Opublikowany 12.07.2023, aktualizacja 08.09.2023. Dostęp 05.10.2023.

<https://culture.pl/pl/artykul/stasia-budzisz-jestem-bardzo-krytyczna-wobec-kaszub-wywiad>.

Wyższa Szkoła Kształcenia Zawodowego we Wrocławiu. „Nauczanie języka kaszubskiego.” Dostęp: 07.10.2023. https://studia-pedagogiczne.pl/kursy/54352402/studia/podyplomowe/vnauczanie-jezyka-kaszubskiego?hsa_acc=3841715945&hsa_cam=17251707775&hsa_grp=&hsa_ad=&hsa_src=x&hsa_tgt=&hsa_kw=&hsa_mt=&hsa_net=adwords&hsa_ver=3&gad=1&gclid=EAIaIQobChMIkczImp6RggMVxZeDBx3fggfxEAAYAiAAEgKfCvD_BwE.

Zarząd Główny Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego. „Regulamin Zespołu Orzekającego o znajomości języka kaszubskiego na potrzeby nauczania lub prowadzenia zajęć w szkołach i przedszkolach.” Uchwalony 22.04.2027. Dostęp 07.10.2023. <http://skarbnicakaszubska.pl/wp-content/uploads/2020/04/Regulamin-Zespo%C5%82u-Orzekaj%C4%85cego.pdf>.

Zellma, Anna, Buchta, Roman, Cichosz, Wojciech. “The (non)transgressive character of religious education for children and young people in Polish schools.” *British Journal of Religious Education* 44, no. 3 (2022): 223–237. DOI: <https://doi.org/10.1080/01416200.2021.1887082>.